

Poliittinen köyhyys kokemuksellisen vapauden menettämisenä

Lectio praecursoria 1.2.2021

JOONAS S. MARTIKAINEN

Elämme kärjistyvän yhteiskunnallisen jaon aikaa. Yhtäällä ovat he, joilla on mahdollisuuksia ja kykyjä osallistua politiikkaan. Toisaalla ovat taas he, jotka tuntevat jääneensä yhteiskunnallisen elämän ulkopuolelle ja pysyvät tämän vuoksi passiivisina. Nykyhetken demokratioissa monet niistä, joilla olisi muodollinen oikeus osallistua demokraattisiin prosesseihin, ovat kyvyttömiä saamaan omaa ääntään kuuluviin. Vaikuttaa siltä, että kyse ei ole tietoisesta valinnasta olla osallistumatta. Väitän, että kyseessä on sen sijaan yhteiskunnan marginaaliin joutuneiden ihmisten ja ryhmien aito kyvyttömyys havaita julkisten asioiden hoitaminen jonain, mihin heillä olisi lupa tai edes kyky osallistua.

Väitöskirjani on fenomenologinen tutkimus siitä, miten poliittinen vapaus koetaan merkityksellisenä, toisin sanoen miten poliittinen osallistuminen tulee koetuksi merkityksellisenä mahdollisuutena ihmisen omassa elämässä ja miten poliittinen vaikuttaminen tulee koetuksi uskottavien toimintamahdollisuuksien kenttänä. Nämä muodostavat kokemuksellisen perustan motivaatiolle lähteä mukaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Ehdotan, että yhteiskunnan marginaaliin joutuneet

ryhmät ja yksilöt voivat menettää tämän kokemuksen merkityksellisestä yhteiskunnallisesta toimijuudesta ja tulla näin *lannistetuiksi* syistä, joihin heillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa.¹

Väitän, että tällaisessa lannistumisessa kyse on muustakin kuin subjektiivisesta asenteesta tai tunteesta. Ehdotan, että kyseessä on monimutkainen ilmiö, jonka yksi lopputulos on *epämuodollinen kansalaisoikeuksien riisto*.² Tällaisessa tilanteessa ryhmä tai yksilö on muodollisesti otettu mukaan demokraattiseen päätöksentekoon, mutta on kyvytön hyödyntämään oikeuksiaan, koska heiltä puuttuu kokemus poliittisesta toimijuuden merkityksellisyydestä. Ehdotan, että tällaisia tilanteita tulisi kutsua yhdeksi *poliittisen köyhyyden* muodoksi, jota kutsun *kokemuksellisen vapauden menettämiseksi*.³ Ehdotan, että tämä on ilmiö, joka on erillinen, mutta usein yhteydessä muihin köyhyyden ja yhteiskunnallisen syrjäytymisen muotoihin, kuten resurssipulaan ja tasa-arvoisen yhteiskunnallisen tunnustuksen puutteeseen. Kuvailen ilmiötä esittämällä siitä fenomenologisen diagnoosin, jossa hyödynnän kehittämäni *uskon* käsitettä.

¹ Lannistuminen on käänös englannin sanasta *demoralised*. Psykopaatologioiden fenomenologi Matthew Ratcliffen (2013, 610–1) mukaan lannistuminen kuvaa tilannetta, jossa ihmisen intentionaalista kokemusta maailmasta luonnehtii merkityksellisten toimintavaihtoehtojen katoaminen. Tämä koetaan toivottomuutena ja eräänlaisena luovuttamisena. Lannistuminen eroaa masennuksesta (*depression*): lannistunut ihminen säilyttää ymmärryksen siitä, mitä mahdollisuus toivoon on, vaikka hänellä ei sellaista sillä hetkellä olisikaan. Masentuneen henkilön kokemus on sulkeutunut myös tällaiselta mahdollisuudelta, jolloin kokemuksesta katoaa kokonaan taustalla vaikuttava tunne siitä, millainen toiveikas suhtautuminen maailmaan olisi. Toivo on siis eksistentiaalinen tunne, joka ei ole propositionaalinen intentionaalinen tila mallia ”toivon, että p”, vaan ”mahdollisuuksien tila” (*possibility space*), jota vasten propositionaaliset tilat maailmasta muodostuvat (ks. Ratcliffe 2020). Ratcliffen analyysi on vaikuttanut omaan diagnoosiini uskosta inhimillisenä kykynä suuntautua maailmaan tavalla, joka antaa kokea poliittisen toimijuuden merkityksellisenä mahdollisuutena.

² Eng. *informal disenfranchisement*.

³ Eng. *political poverty as loss of experiential freedom*.

Kokemuksellisen vapauden menettämisestä kärsivä on menettänyt sekä uskon itseensä uskottavana ja pystyvänä yhteiskunnallisena toimijana että uskonsa demokraattisten poliittisten instituutioiden kykyyn muuttaa asioita parempaan suuntaan.

Esitän esimerkin. Väitöskirjani taustalla ovat vaikuttaneet monin tavoin sosiologi Eeva Luhtakallion ja journalisti Maria Mustrannan (2017) tekemät havainnot eräästä suomalaisesta lähiöstä ja sen asukkaista. Olen hyödyntänyt väitöskirjassani esimerkkinä heidän tarinaansa hankkeesta, joka pyrki osallistamaan lähiön poliittisesti epäaktiivisia mukaan demokraattiseen vaikuttamiseen. Luhtakallion ja Mustrannan mukaan lähiön asukkaat eivät ole missään nimessä tyhmiä tai laiskoja, mutta he ovat silti kyvyttömiä haastamaan poliittista paitsiotaan. Tämä johtuu siitä, että heiltä puuttuu sekä ymmärrys siitä, miten yhteisiin asioihin vaikutetaan, että luottamus ja usko omiin kykyihinsä vaikuttaa. Luhtakallio ja Mustranta kuvailevat elävästi, miten monien lähiön asukkaiden pääasiallinen kokemus yhteiskunnasta on sarja ulkopuolelle joutumisia, turhautumisia, pettymyksiä ja nöyryytyksiä. Nämä kokemukset ovat johtaneet monet asukkaista omaksumaan asenteen, jossa poliitikkoihin ja kaikkeen ”viralliselta” kuulostavaan suhtaudutaan uhmakaasti ja syvällä epäluottamuksella. Monesti nämä kokemukset ovat alkaneet jo peruskoulusta, ja monille asukkaista kyseessä on ylisukupolvinen kokemus kaltoinkohdeksi tulemisesta. Lopputuloksena on usein sisäistetty tunne voimattomuudesta ja yhteiskunnan ulkopuolelle joutumisesta. Asukkailta vaikutti puuttuvan ”usko siihen, että omalla tekemisellä voi olla vaikutusta”. (ibid., 14) Sen sijaan he usein tunsivat itsensä voimattomiksi, kyvyttömiksi puuttumaan itse siihen, miten heidän asioitaan hoidetaan.

Väitöskirjassani tarkastelen monia samankaltaisia esimerkkejä sosiologian ja etnografian tutkimusaloilta ja niiden välittämiä kokemuksia yhteiskunnallisesta toivottomuudesta. Fenomenologinen luentani näistä kokemuksista antaa diagnoosin ilmiöstä, jota kutsun poliittiseksi köyhyydeksi kokemuksellisen vapauden menettämisenä. Kyseessä on ilmiö, jossa yksilö tai

ryhmä kokee olevansa kyvytön saavuttamaan todellista vaikutusvaltaa demokraattisessa päätöksenteossa. Tämä johtaa tilanteisiin, joissa *inkluusion* eli demokraattisen mukaan ottamisen logiikka toimii heitä vastaan. Poliittisesta köyhyydestä kärsivät luetaan demokraattisen poliittisen yhteisön kansalaisiksi, joilla on muodollisesti kyky vaikuttaa heitä koskevien päätösten tekemiseen esimerkiksi äänestämällä. Näin he joutuvat otetuiksi mukaan sellaisten päätösten tekemiseen, joiden sisältöön heillä ei ole ollut todellisuudessa mitään mahdollisuutta vaikuttaa.⁴

Kuvailemani poliittisen köyhyyden muodon tutkiminen on mahdollista vain subjektiivisesta kokemuksesta käsin. Tämä tarkoittaa, että työni tulee ensin kyetä kertomaan, miten henkilökohtainen kokemus poliittisen toimijuuden puuttumisesta voi olla köyhyyden muoto. Miten on mahdollista kertoa, milloin henkilö kärsii poliittisesta köyhyydestä sen sijaan, että hän on vain omasta vapaasta tahdostaan päättänyt olla osallistumatta? Vaikuttaa järkevältä todeta, että demokratiassa ihmisillä on myös vapaus valita, osallistuako vai ei. Jos joku päättää vetäytyä yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja hänen äänensä ei tätä myöten kuulu päätöksenteossa, mitä väärää on tapahtunut?

Yhteiskunnallinen ja poliittinen osallistuminen vaatii aikaa ja vaivaa. On ymmärrettävää, että monet käyttävät aikansa mieluummin esimerkiksi sohvalla television ääressä istumiseen. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kun ihminen päättää itse jäädä sohvalle istumaan, hän on laadullisesti erilaisessa tilanteessa kuin ihminen, jonka on mahdotonta kuvitella olevansa kykenevä tekemään mitään muutakaan, vaikka olisi turhautunut tai jopa raivostunut tehtyyn politiikkaan ja sen lopputuloksiin. Kysymys onkin: milloin henkilö on poliittisesti passiivinen, koska hän valitsee niin, ja milloin hän jää sohvalle istumaan, koska ei

⁴ Käsite ”poliittinen köyhyys” on peräisin James Bohmanilta (1997). Tämä käytti termiä kuvaillakseen osallistumiseen vaadittavien kognitiivisten ja kommunikatiivisten kykyjen puutteesta johtuvaa ”vaikutettavan vapauden epätasa-arvoa”, josta kuvailtu tilanne on esimerkki. Väitöstutkimuksessani aloitan Bohmanin määritelmästä ja tuon oman käsitykseni esille sen kritiikin kautta.

pysty näkemään muitakaan vaihtoehtoja? Milloin sohvalle jäämisessä on kyse poliittisesta köyhyydestä?

On tärkeää, että poliittisella toimijalla on käytettävissään resursseja, taitoja ja sosiaalista pääomaa, joita on mahdollista suunnata julkiseen vaikuttamiseen. Poliittisessa toimijuudessa on kuitenkin kyse myös siitä, että tuntee itsensä kykeneväksi ja tasavertaiseksi osallistujaksi. Aktiiviselle ja motivoituneelle toimijalle maailma näyttäytyy havainnossa kenttänä, jossa ilmenee erilaisia mahdollisuuksina toimia ja osallistua. Kutsun tätä havaintokokemuksen affektiivista taustaa väitöskirjassani uskoksi: uskoksi itseen uskottavana ja kykenevänä poliittisena toimijana ja uskoksi demokraattisten prosessien kykyyn saada aikaan merkittävää muutosta parempaan.

Ehdotan siis, että poliittisessa vapaudessa on kyse jostain enemmän kuin vapaudesta valita tai toiminnan ulkoisten esteiden poissaolosta. Lähestyn poliittista vapautta tekemällä tulkinnan Hannah Arendtin ja Maurice Merleau-Pontyn teksteistä. Heidän mukaansa todellista vapautta voi kokea vain antautumalla aktiiviseen vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. Sen sijaan, että ymmärtäisimme poliittisen vapauden juureksi ihmisen tahdon vapauden, meidän tulisi lähestyä vapautta jonnain, joka versoo ihmisen kyvystä uskoa.

Arendt ja Merleau-Ponty antavat minulle fenomenologisia työkaluja, joilla kuvailla tätä uskoa. Nimitän uskoksi sellaista käytännöllistä suhdetta toisiin ihmisiin ja maailmaan, joka koetaan merkitykselliseksi intentionaalisen kokemuksen esireflektiivisellä ja esihenkilöllisellä ruumiillisella tasolla. Se muodostaa osan eletyn kokemuksemme ”affektiivista ilmapiiriä”.⁵ Se on osa tietoisien havainnon taustaa, jota vasten jaetun maailman asiat nousevat esiin merkityksellisinä toiminnan kohteina, joita kohti kehosubjekti voi aktiivisesti suuntautua.

Analyysilleni keskeistä on havainto siitä, että tällainen koettu usko poliittisen vaikuttamisen mahdollisuuksiin ei ole subjektiivinen, yksityinen ilmiö. Sen pohjana ovat eletyt kokemuksemme jaetussa yhteiskunnallisessa todellisuudessa asumisesta.

⁵ Eng. “*affective atmosphere*”. Ks. Schmitz 2014.

Vapauden kokemus ei ole annettu tosiasia, vaan seurausta prosessista, jota ruumiinfenomenologia kutsuu *sedimentaatioksi*. Sedimentaatiossa erilaiset jaetut kulttuuriset merkitykset, tavat ja käytännölliset olemisen ja tekemisen muodot tulevat sisäistetyksi osaksi elettyä ruumista, joka kannattelee ja värittää tietoista kokemustamme maailmasta.

Olemme ihmisinä aina syvästi kietoutuneita elämämme sosiaaliseen kenttään. Henkilökohtainen sisäisyysytemme rakentuu aina vuorovaikutuksessa muiden ihmisten muodostaman maailman kanssa. Tämä maailma edeltää syntymäämme ja jatkaa olemassaoloaan poismenomme jälkeen. Se muodostaa jaetun objektiivisen todellisuuden, jota kohti vapautemme suuntautuu ja jonka tarjoamiin mahdollisuuksiin se ikään kuin kytkeytyy (Merleau-Ponty 2012, 467).

Kyky kohdata tämä maailma uskon, luottamuksen ja toivon affektien värittämän asenteen kautta on suurelta osin tulosta positiivisesta osallistumisesta ympäröivään yhteiskuntaan ja sen rytmeihin. Tämä osallistuminen tapahtuu monissa eri ympäristöissä, esimerkiksi erilaisissa kansalaisyhteiskunnan instituutioissa, yhdistyksissä ja harrastuksissa sekä opiskelun parissa. Nyky-yhteiskunnassa aikuisille ehkä tärkein osallistumisen tapa on työelämä ja sen tarjoamat sosiaaliset kohtaamiset ja säännölliset rytmit, jotka sitovat ihmiset osaksi samaa yhteiskuntaa. Nämä inhimillisen toiminnan muodot mahdollistavat sen, että kokemukseen kehittyy tietynlainen, sitä värittävä sanaton taustaymmärrys kansalaisena olemisesta.

Kuvailen väitöksessäni tapaa, jolla kehoon vähitellen juurtuneet tekemisen ja näkemisen tavat tekevät tietoiselle havainnolle mahdolliseksi kohdata maailma yhteisten projektien ja toimintamahdollisuuksien kenttänä, jota kohti kehosubjekti voi suuntautua. Tämä kyky havaita yhteiskunta poliittisena kenttänä, johon kansalaisella itsellään on lupa ja kyky osallistua, tekee myös mahdolliseksi merkityksellisen yhteiskunnallisen ja poliittisen toimijuuden tunteen syntymisen ja ylläpitämisen. Kun ihmiselle annetaan mahdollisuus kasvaa, kehittyä ja opetella toimimaan tasavertaisena toimijana muiden joukossa, hänelle tulee myös mahdolliseksi oppia laajempaa luottamusta

toisiin ihmisiin ja yhteiskunnallisiin instituutioihin. Kokemusta alkaa värittää eräänlainen tasavertaisen julkisen toimijuuden taju. Kokemukseen syntyy kuin huomaamatta tunne siitä, että on kyvykäs ilmaisemaan itseään vapaasti muiden läsnä ollessa ja että kykenee näkemään asiat näkökulmasta, jota värittää toivo merkityksellisestä poliittisesta muutoksesta parempaan. Nämä kaikki ovat arkikokemuksen poliittisia piirteitä, jotka poliittisen filosofian tutkimus kuitenkin usein sivuuttaa joko liian subjektiivisina tai ilmiselvinä. Ne ovat rakennuspalikoita kyyville osallistua ja suuntautua maailmaan vapaasti, kuin uskon varassa.

Usko itseen toimijana ja politiikan mahdollisuuksiin värittää koko kehosubjektin kokemusta häntä ympäröivästä yhteiskunnasta. Se tekee mahdolliseksi havainnoida yhteiskuntaa tasa-arvoisen ja tasavertaisen toimijan näkökulmasta. Tällä tavalla miellettyinä usko tekee mahdolliseksi katsoa yhteiskuntaa yhteisenä, julkisena asiana, *res publicana*, johon ihminen voi tietyllä ylpeydellä ottaa osaa sen tasa-arvoisena ja kykenevänä jäsenenä. Kun koemme itsemme vapaiksi toimimaan, luotamme lähes tietämättämme siihen, että toiset ihmiset ja maailma kannattelevat meitä ja toimiamme, vaikka toimmemme eivät yltäisikään toivottuun lopputulokseen. Luotamme siihen, että toiset pitävät huolta meistä, ja siihen, että ruumiillinen riippuvuus-suhteemme muihin voi muodostaa vapautemme perustan. Näin ymmärrettynä usko on tasavertaisen poliittisen toimijuuden mahdollistava ehto. Usko tekee mahdolliseksi nähdä maailman erilaisten mahdollisuuksien kenttänä, jota kohti ihminen voi suuntautua ja jossa ihminen kokee olevansa vapaa toimimaan. Merleau-Pontyn (2012, 459–60) mukaan juuri tämä kyky havaita maailma toiminnan kenttänä on *motivaation* ydin. Vastaavasti uskon poissaolo koetaan lannistavana ja turhauttavana.

Erilaiset ulkopuolelle jätetyksi tulemisen, huonommuuden ja stigmatoiduksi joutumisen kokemukset murentavat ihmisen positiivista tunnetta omasta arvostaan. Väitöskirjassani esitän, että tällaiset kokemukset voivat aiheuttaa eräänlaista ”kokemuksellista vahinkoa”. Kun ihminen kokee itsensä nöyryytyksi ja muita huonommaksi, maailman affektiivista ilmapiiriä

alkavat värittää ahdistuksen ja epäluottamuksen kaltaiset tunteet. Voi käydä niin, että ihminen alkaa kokea itsensä kyvyttömäksi vaikuttamaan niihin yhteiskunnallisiin prosesseihin, jotka vaikuttavat hänen omaan elämäänsä. Asiat vain ”alkavat tapahtua”, kun erilaiset yhteiskunnan taholta tulevat vastoinkäymiset muuttuvat luonnonvoimien kaltaisiksi katastrofeiksi, joita vastaan on turha taistella. Tällöin kokemuksesta katoaa sen taustalla vaikuttava positiivinen tulevaisuushorisontti, jota voisi kutsua *toivon* tunteeksi. Sen sijaan tilalle astuu tunne, että asiat eivät koskaan muutu paremmiksi, että kaikki pysyy aina samana, teki mitä hyvänsä. Kehosubjektin kokemusta yhteiskunnasta alkavat näin värittää turhautumisen, kaunan ja jopa hiljaisen vihan kaltaiset tunteet.

Tällaisten tilanteiden lähestyminen poliittisen köyhyyden käsitteen valossa auttaa ymmärtämään sitä, miten jotkut ”jäävät sohvalle” sen sijaan, että yrittäisivät vaikuttaa tilanteeseensa. Poliittisesta köyhyydestä kärsivät ihmiset eivät tiedä, mistä edes aloittaisivat. Mikä tärkeämpää, he *tietävät*, että heidän osallistumisensa ei kuitenkaan tulisi muuttamaan mitään. Sillä ei ole väliä, onko asia todella näin. Jos ihmisestä tuntuu, että kukaan ei kuitenkaan kuuntele hänen kaltaisiaan, miksi yrittää? Tyhjän saa pyytämättäkin. Kun sisäistää ymmärryksen itsestään ihmisenä, joka ”ei ole poliittinen”, lakkaa myös näkemästä itsensä tasavertaisena kansalaisena muiden joukossa. Sen sijaan yksilö kokee itsensä ulkopuoliseksi ja muita huonommaksi: hän lakkaa uskomasta itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa. Tällainen uskon menettäminen paljastaa sen, miten poliittisen vapauden ja toimintakyvyn kokemus on aina riippuvainen erilaisista mahdollistavista ehdoista, jotka ovat *intersubjektiivisia*: ne sijaitsevat jaetussa sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa todellisuudessa.

Puhuminen uskosta vapauden kokemuksen perustana muistuttaa siitä, että poliittista vapautta ei tulisi lähestyä kyynä tehdä tietoinen päätös poliittisesta osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä. Poliittisessa köyhyydessä ei ole kyse siitä, päättääkö joku osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen vai ei. Kyseessä on ilmiö, joka nimenomaan kaihtaa

tietoisien havainnon ja päätöksenteon kohteeksi joutumista. Poliittinen köyhyys on jotain, mitä on vaikea pukea sanoiksi, osoittaa ja mitata. Se on jotain, mitä eletään ja jotain, mistä kärsitään hiljaisuudessa. Poliittinen köyhyys on ihmisen koko yhteiskunnallisen kokemuksen vahingoittumista. Se ilmenee turhautumisen, voimattomuuden ja häpeän kaltaisten tunteiden kautta. Nämä tunteet juontuvat usein stigmatoiduksi ja syrjäytetyksi tulemisen kokemuksista, siitä, kun ihmistä nöyrytetään julkisesti ja hänet näin pakotetaan tuntemaan olevansa muita huonompi.

Vapauden kokeminen tarkoittaa tunnetta siitä, että ihmiselle on mahdollista osallistua itse poliittisen vallan synnyttämiseen omalla toiminnallaan ja sitä kautta erilaisten, arkistenkin, huolien tekemiseen näkyviksi ja todellisiksi julkisen keskustelun aiheiksi. Näin ihminen osallistuu yhteisen yhteiskunnallisen todellisuuden luomiseen ja ylläpitämiseen. Kun ihmiseltä riistetään kokemus vapaudesta, se tarkoittaa koko hänen intentionaalisen kokemuksensa murtumista ja heikentymistä: koko hänen kokemuksensa yhteiskunnasta murtuu ja himmenee. Kokonaiset jaetut yhteiskunnalliset maailmat voivat tyhjentyä niistä kokemuksen mahdollistavista ehdoista, jotka saavat uskomaan jaetun julkisen maailman mahdollisuuteen ja tätä kautta toimimaan sen synnyttämiseksi ja ylläpitämiseksi. Kokemusta yhteiskunnallisesta todellisuudesta alkaa luonnehtia aktiivisen osallistumisen sijaan apatia, puhumisen sijaan hiljaa pysytteleminen. Poliittinen köyhyys on ilmiö, joka tunnetaan jonkin tärkeän poissaolona, kyvyttömyytenä tulla kuulluksi, sannattomana tunteena mahdollisuuksien katoamisesta.

Tällaiset tilanteet eivät ole koskaan täydellisen määrääviä tai toivottomia. Kaikissa sosiaalisissa suhteissamme on piileviä voimavaroja ja mahdollisuuksia, jotka voivat yllättäen purkautua esiin. Ruumiillisen olemisemme riippuvaisuus muista ja maailmasta tarkoittaa myös, että olemassaoloamme luonnehtii aina tietty monimerkityksellisyys ja epämääräytyneisyys. Olemme aina enemmän kuin miltä kullakin hetkellä näyttää. Kansannousujen ja vallankumousten historia todistaa, että yhteen kokoontuneissa ihmisissä on aina voimaa aloittaa jotain

uutta, valaista maailma, luoda tyhjästä demokratiaa ja vapautta pimeyden keskelle.

Perusteeton optimismi ja luottamus ihmisen myötäsyntyiseen kykyyn muuttaa maailmaa on kuitenkin yhtä vastuutonta kuin pessimismi ja usko historialliseen tai rakenteelliseen determinismiin. Meidän on kyettävä puhumaan suoraan vapauden esteistä siellä, missä niitä havaitsemme. Jos väitöskirjassani esittämäni diagnoosi on oikeassa, liberaalidemokraattisissa yhteiskunnissamme asuu ryhmiä ja yksilöitä, jotka ovat menettäneet uskonsa yhteiskunnallisen osallistumisen merkityksellisyyteen. He kokevat jääneensä yhteiskunnan ulkopuolelle, he asuvat maailmoissa, joista puuttuu mahdollisuuksia, joita kohti vapaus voisi kurottautua. Kun ihmiset menettävät luottamuksensa järjestäytyneeseen yhteiskuntaan ja sen instituutioihin ja toivonsa paremmasta tulevaisuudesta, näiden paikan ottaa liian usein kyynisyys, viha, kauna ja katkeruus. Nämä ovat tunteita, joita on helppo valjastaa demokratialle vihamielisiin tarkoituksiin.

Uskon, että olen väitöstutkimuksessani tunnistanut aikaisemmin huomiotta jääneen, mutta tärkeän poliittisen vapauden aspektin, jota aikaisemmat politiikan teoretikot eivät ole kunnolla tutkineet. Toivon, että tutkimukseni auttaa meitä ymmärtämään, miten vapauden kokemus ei ole vain yksityinen tunne, vaan aina riippuvainen elämämme laajemmasta yhteiskunnallisesta, kulttuurisesta ja taloudellisesta kontekstista. Toivon, että olen onnistunut tutkimuksessani tekemään edes hieman oikeutta ilmiön monimutkaisuudelle.

Helsingin yliopisto

Viitteet

- Bohman, James (1997) "Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics" teoksessa J. Bohman ja W. Rehg (toim.), *Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics*, MIT Press, 321–48.
- Luhtakallio, Eeva ja Mustranta, Maria (2017) *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Helsinki: Into Kustannus.

- Merleau-Ponty, Maurice (2012) *Phenomenology of Perception*, kääntänyt D. A. Landes. Lontoo: Routledge.
- Ratcliffe, Matthew (2013) "What Is It to Lose Hope?" *Phenomenology and Cognitive Sciences* (4) 12, 597–614.
- Ratcliffe, Matthew (2020) "Existential Feelings" teoksessa H. Landweer ja T. Szanto (toim.), *Routledge Handbook of Phenomenology of Emotion*, Lontoo: Routledge, 250–61.
- Schmitz, Hermann (2014) *Atmosphären*. Freiburg: Karl Alber.

